I

Літами вилежувався на широкій печі в буторинні; крайня нужда виганяла його з курної ліп'янки до сусіди Миколая Когутика, де знаходив усе, чого голодне черево домагалося. Прийде, бувало, немитий ні хрещений у сам добрий час, коли всі при мисці, візьме за ложку, відсуне домашніх і їсть безтямки. Вставши від стола, гладить себе по мішкуватім животі, плеще з удоволенням по нім, як ґаздиня по вимішанім тісті, і приговорює:

— То моя чічі! * Похвалися котре таким бубием! Коли не годно!

"Чічі та й чічі", підхопили люди, і Іван Невмиваний лишився вже й до смерті Чічею.

— Іди, Йвануню! рушся декуди! Видиш, там люди грошей тьму від жидів беруть, празники, балі справляють... Шеме-лячка квартами коралі міряє, грішми, як ляльками, бавиться, а ти хропеш та хропеш і з порохів тебе не видати!

Так упоминає стара мати свого одинака сина і кочергою жартом по клубах!

Чічі по довгім прошенні зволікається, було,_з печі, спльовує перед себе — не питаючи, чи мати перед ним, чи позад нього стояла,— відтикає заткальницю, витягає горщище з сербавкою, піднімає до рота і держить доти при роті, поки цілком не висушить. Буркне на погану їду, зганить материне капарство і лізе знов обережно на піч, поправляючи курмання під собою, аби було м'якше.

— Не збивай бетеги,— упоминала мати,— бо задушуся... кахи!., кахи!., о-йо-йой!.. бодай же тебе!.. Накурив, світу божого не видати!..

Десь у людей діти як діти, а тут одно, і тото виродилося... Говори до нього, як до стовпа, а він уже знов хропе!..

Чічі дійсно не чув, як мати заходилася кашлем, мало очі їй не висадило наверха,— він спав наново твердо, солодко, снив про нову поживу.

* В дитячім говорі чічі — квітка, загалом щось гарне, барвисте.

Забили у Миколая Когутика вепра, наробили ядерниць, а Чічі: давай! Як прибереться, їсть та й їсть! — а домашні дивляться і питають себе в душі: "Коли тому буде конець?" Поти їв, поти їв, аж зачала його шкіра свербіти не на жарти. Вже не кінчив остатньої кишки, тільки просто додому — і в гарячу піч з ходаками! Припарив живіт, хоче ще плечі, обертає собою на другий бік, і — бебевх! — упали челюсті, а горщок з саламахою пішов також спати.

Заводить стара мати за челюстьми, заводить за горшком, ба й Іван Чічі бачить, що зле, на студеній середині не спиться так смачно.

"Треба тому якось зарадити!" — думає, і пішов у другий кінець села під мурована корчму шукати цегли на челюсті.

Жде стара на свого Чічу один день, жде другий день,— нема, десь чи не. втопився в Тисьмениці, чи, може, впав до якого закопу. Третього дня йде мати до Миколая Когутика, пхає його, аби йшов питати або дав фірерові витрубити,— аж тут і сам Чічі... ледве поріг переступив, такий ослаблений, а живіт геть десь дівся...

Нічого Чічі не мовить ні до свояка Миколи, ні до заплаканої матері, лише просто до стола, розчвертував пиріг, спря-тив у млі ока. Як же присунув другий, знов розчвертував, став глипати на ґаздиню, домагатися мачанки. Дала Миколиха миску сметани. Чічі їсть, навіть не має часу піт з чола пообтирати. Як же спожив дару божого так за кілька

добрих косарів, зігнав діти з печі, виліз сам на середину, задер ходаки під стелю і питає:

— Знаєш, Миколо, де я ходив?

— Повідж перше, то буду знати!

— За цеглою, шукав на челюсті, витяг з мурованки три кусні, та жиди мене зловили, замкнули до пивниці, ледво вилабудався з їх кігтів.

— Бог з тобою! Та в мене під шпихліром стілько цегли, та й от по цілім цвинтарі стілько валяється з того, що церков будували, а ти поліз аж до корчми і через дурницю зганьбився!

— Або ж я знав, що в тебе під шпихліром є яка цегла? От сидять мати на лаві, най самі скажуть: казали, туркотали цілу ніч, то я й пішов...

— Що ж ти робив цілих три дні?

— В арешті сидів замкнений. Затягнули до пивниці, казали якийсь астамент підписати, що грунт нікому не продам, тілько Рахерові й Вороні. Були би всадили, напевно, до бочки з цвяхами, аби мати з мене кров до паски, тілько пан Паште-тер не дав мене.

— Не говори таких дурниць! Де можна на щось таке підписуватися? Твій отець провадив стілько літ процес з Вороною, а ти з жидами заходиш у гендель... Нехай бог сохранить тебе від того! Жиди з таким покутним писарем Паштетером навіть німців обдурять на всі боки! Не продавай!

— Легко тобі казати "не продавай", коли цілі челюсті, а середина ось яка тепленька, аж мило...

— Або хто тобі боронить? Парся, кілько хочеш, їж, кілько хочеш!

— Але як кому дві доби їсти не дадуть, а лише наставлять здалека калач, а тут стілько бочок довкола — що було робити?

— Іване, я виджу, що ти запропастиш батьківщину і мене скривдиш! Жидів мати о межу, то клопіт. Бачиш, Зелепугові, Шемелякові сусіди добровільно повтікали з хат, як стала ганьба зі всіх боків тиснутися...

— Якось ти зробиш, що буде добре.

— Від тебе то залежить: що будуть жиди давати, я тобі заплачу з надвишкою, лиш не кривди мене. Все ліпше свому продати, ніж нехристові.

Не сказав Чічі на се нічого більше, позіхнув кілька разів якимсь високим дискантом, а незадовго сильне храпання глушило розмову хатніх, а діти шептали собі на вухо: "Вуйко везе кип'ячку до фабрики"...

II

Повиходили господарі на поле, позакладали руки, туманіють, питають один другого: що то з того буде? На загонах Івана Чічі жидів тьма-тьменна, купами снуються... тіч-ня, дійсна тічня, а шваркочуть, вкладають собі розум до голови, вчаться... Та вже нехай би на Чічевім полі кадили часником і цибулею, нехай би парцували за кип'ячкою, за воском... нехай би прокопалися тих кількасот миль крізь землю і вилізли другим боком до Америки, аби лише на інші грунти* не лізли, не губили по полі той "леп" викопаний, не сипали вночі каміння всюди, де не треба!.. І звідси, і звідти тиснуть, і лізуть, вздовж, півперек, наскіс — не питають, хоч їх богом зви! А кричиш на котрого, то він ще гірше топче твою працю, тратує по засіві, не зважає на твій крик, на твою гризоту; а кинь лише за котрим патиком, грудкою, так іззаду за тобою кількадесят чорніїв з'явиться, наче з-під землі виростуть і кричать: "Абе! абе!" —

сміються і йдуть туди, куди перший потелепався, роблять те саме, що перший робив, а ти в своїй розпуці гризися, трісни зі злості таки зараз на місці, ніхто за тобою не уйметься, ніхто на добре не порадить!

Що то нехристи прехитрі зможуть вдіяти бідному хлопові? От і тут повіли собі: або купуймо грунти омежників

Чічевих, а його всередині дістанемо задурно, або купуймо у дурного Чічі Івана, а тамті будуть мусили продавати запів-дармо. Та хлопи сперлися, вагували, а вони купили поле в Чічі, знайшовши його на печі — ба ні, не на печі, але на гарячім учинку, як крав цеглу з корчми, як витяг два кусники звітріло! глинки з Дувидкового муру скарбового, і так вихіснували нагоду: кару дарували йому, грунт купили від нього і добре заплатили, аби кождий знав, що не дурно стали властителями. Та жидівське не пропаде. Тут Іванові Чічі заплатили тисячі, а ТУТ ВІД Миколая Когутика взяли чотири сотки лише за саму ліп'янку, аби не копали ям під його хатою.

Добре заплатив Чічі своякові Миколаєві Когутикові за те, що стільки літ начиняв його працею свій ненаситний живіт, звичайно, як виродки платять: ти їм хліба, а вони тобі каменя...

— Ох, Чічі, Чічі! та що ти зробив? Чому нас не держався? Ти нас утопив через свою дурну гендлярку з світовими мантіями! — говорять ґазди.

Чічі визвірився на них та питає:

— Кого я втопив? А от ви всі до одного стоїте! — і всміхався, мовби не знати яку мудрість сказав.

Люди стискають плечима, ганьблять, картають, а він мовби й не чув сього. Постоїть, повість: "Бонце здрові!"*— і йде то до Ворони, то до Рахера з своїм адвокатом Паште-тером на свіже пиво.

Та вже Чічі не показує носа до свого свояка Миколая Когутика; знайшов собі іншу прикмету, ніхто би й не пригадав* у тої мадярки під самим лісом, що має дві пухлаті внучки на відданні, а вміє йому догодити квасним борщем і капустою,— там його кватира, з Паштетером сидить, а так випасся, таке тото перед собою носить грубе, — не пізнають його свої!

Чічі вимеанципувався: де який відпуст, храм в околиці,^ він возом заїжджає коло церкви, стає коло обарінків, калачів, і дівчата-красуні кругом коло нього, як біленькі голубочки, зачіпають його, хихочуться, а на своїх скоса глипають, посмішковують собі з грубцана. А він думає, що й боє за ним так пропадають, бо то не на жарти прибрався; все на нім з біленького картану, свіже, аж шелестить: сорочка курта, тільки кінчики з-під широкого ременя виглядають, гузли і кафтан також із швабщини, а грубінь така, що в корчмі на музиках, як парубки попросять, аби з котрою обернувся, то тільки він сам,— для інших нема місця.

* Бувайте здорові! (польськ.) — Ред.

Тиснуться дівчата до Чічі, а кожда з якимсь ділом: аби купив то коника, то гуску, то обручку, то хрестик; а парубки слухають, кождий на свою дивиться і знає, що то до нього піється, а не до Чічі.

А Чічі такий гордий... усе тільки:

— Цо? цо то?

— А як же, Йвануню? — питаються дівчата.— Навчіть нас, навчіть! поправимося!

Чічі, так заатакований, виймає з-за пазухи обарінок або кусень медівника, ущипне пучками і хоче тій, що йому вже найліпше сподобалася, просто до рота...

Дівчина засоромиться, почервоніє, як мак розцвілий, сплюне, а інші сміються, регочуть, аж любо.

Та Чічі гордий з сього, що такий дотепний, що вміє ціле товариство бавити, а всі до нього липнуть, як до меду пчілки.

Кілька літ парубочив отак і частував дівчат то кусником обарінка, то медівника і не доміркувався, що з нього собі кпили, що жодна з них була б не пішла за нього, хоть би їй був купу насипав, як Чорногора,— не то медівників, але й самого золота...

III

Чуда-днва діються в цілій околиці, наче в зачарованім краю. Щохвиля, щогодина щось нового, невиданого, несли-ханого. Та от ще перед двома неділями волосалися Зелепуги з Бабіями за дурний перелаз: одні пліт ставили, другі вимі-тували, баби мали одна одну окропом попарити,— а нині... страх! — вивали очі, роздойми рот якнайширше, гляди, та ніхто не подивується: замість тих двох курних, розвалених хат з обідраними стріхами і голими причілками стоять дві велетенські шопи, вже до половини покриті бляхою,— три машини в русі, а що різних рур, заліза — не переглянеш! Замість давнього дрантивого"плоту — паркан у три хлопй, ще й угорі цвяхами наїжений, нашпікований, а в брамі сторожі — з виїмком жида навіть безроги влізливої або собаки не впустять досередини, не то чоловіка. А тут вам у тім місці, де Зелепуги й Бабії в неділю чи свято, положившися горілиць, гляділи, як небо в одну сторону, а хмари в другу сторону втікають,— на тім самім місці добуло французьке товариство з Дрогобицького лану матку, бере воски, і топить, і валить на залізницю, йдуть гроші на гроші. Полики, уважаєте, полики нема по тих неспокійних, сварливих сусідах; навіть і тій ковбиці преждевічній, що держала у Бабіїв не тільки печище, але й цілу хату, і котрої, сохрани господи, не вільно було рухати,— навіть і тій гир загирився. А довкола паркана ятка коло ятки, а в них різні напої, а худі пей-саті приблуди сидять, нібито дрімають... Ба ні, не

дрімають вони!., пасуть очима, чи не знайдеться який Бабій або Зелепуга, що зачне правуватися, а при такій нагоді найліпший обривок.

Господи! що на тім місці народу! тисячі й тисячі працюють. А двом Бабіям і двом Зелепугам ще перед двома неділями було затісно і через дурний вербовий кіл мали один одного сокирами порубати. А тепер стільки народу з цілого світу нишпорить і не скаже жоден: "Вступися, бо тебе прогороджу!" Зі всіх кінців землі люденькове злізлися, без пашпорта, наче їх хто цюпасом зігнав сюди накупу...

З Іваном Чічею також чуда-дива. Сам не знає, сила в нього тисячів. Паштетер числить йому касу, провадить рахунки, а йому все віддає готівку. Кождий признає, що Паштетер для Чічі адвокат, писар, бухгалтер і не спроневірить одного шелюга: як візьме від Чічі ринського на які видатки, то купить тото-сесе, а що лишиться, при свідках і при очах своєї куми мадярки віддає йому, аби сховав до калитки.

Чічі бере гроші, ховає за ремінь і, як ковальский міх, фучить... а квасним борщем, капустою і пивом так роз-бевхався, що й по відпустах їздити не хоче, тільки сидить на ганку у мадярки, приглядається цілими годинами, як його свояк Миколай Когутик жреся дні й ночі з жидами, як править раз у раз плоти і заставки... Плінь погана робить діри, лізе через верх, не обженешся... котрий бородач надійде, то бодай фалудину з плоту витягне, бодай гільцю з деревини вломить, аби зробити пакість.

Та дивується Чічі, що Миколі Когутикові хочеться так з жидівнею уїдатися, волочитися по судах, по старості, по урядах громадських,— видно, що не сповний розуму, бо й ще все так ходить у полотнянці, в кучмі, як той простий хлоп... шкода, що в гімназії вчився...

Бо він, Чічі, вже не буде 'дьогтем смердіти,— вже йому сього пан Хапковський не посміє сказати, ні!.. Власне, жде на свою Ліберію суконну. Кравець Іванчук зробив уже все, припрасував, як належиться, тільки штани при спробунку показалися повузькі в кроці, а в гранатовій

че-мері треба було білі петлі з чорними баривками на самий край поперешивати. Зате чоботи від Мацюри на війта Миколи копито, з польськими халявами, як улляв, тільки одна онучечка тоніська і кілька стебелинок на віхоть.

Догодив навпослід кравець, убрався Чічі в панський мундур — такий собі надутий, як пава, чи краще сказати, як індик, тільки саджай до буди на колесах, вози по світі, показуй на покаяніє за гроші... такий собі пан!

Глянула мадярка на Чічу, поплескала по пухких вилицях, добре, з притиском, аж залунало в світлиці, і каже:

— Тёраз тшеба дзєвку шукаць, цоби вєдяла барщ готоваць *.

— Добре, пуйдзем!**— відповідає на се Чічі, а сам хліб кришить та й кришить до борщу... такої наробив саламахи на кількоро — і гатить!

Мадярка тим часом закликала кравця Іванчука і слюсаря Грубича, казала запрягти коні, і всі четверо посідали на великий драбинястий віз — поїхали до Паштетера на зальоти. Стара мадярка, сівши побіч Івана, все в ухо щось йому шептала цілу дорогу... вчила, як має справу-ватися в присутності своєї будущої судженої, панни Мінці...

IV

Дивний собі чоловік той Паштетер! Звідки прибув, де родився, якої народності — ніхто не вгадає. З русином, поляком, німцем братається, а найбільше з жидами. Між тих "борухатих" як улізе, то так як би їх ріднісенький брат, тільки пейси приправ і бороду більшу... Сяде в середині тої рабинацької ватаги і сам веде перед. А через того череватого Чічу так собі хлопів з'єднав, що кождий до нього в якій-будь важній справі йде за порадою і думає собі: "Ану ж і мені такі тисячі роздобуде, як тому байталі!" Еге! Хоть і ноги проходили, то жодному

так щасливо справа не повелася... Паштетер усе якось так закрутив, замолов, що хоч-не-хоч з жидами годися і бери, що дають, бо й сього не дістанеш!..

Одно тільки беруть за зле Паштетерові, що з тою донькою живе так якось дивно... Скоро собі самі, то "ти" та "ти", тикають, цілуються, обіймаються... Тьфу! — хіба ж то у таких панів так буває?

А може, й се правда, що мадярка одного разу сказала? Посварилися обоє були щось через Чічу, а вона його обскубаною куркою по голові... по голові... і кричить:

— Ти, вихристе затрацений, ти!..

Та він вам дійсно щось на таке подабав: ні пес, ні кіт, а як стане розправляти, то все тягне туди до лісу, все каже, що жидівська віра ще найліпша, а ті "попи", чи польські, чи руські, то тільки,— е, не варто й згадувати.

Та пізніше і хлопи довідалися, яке то діленько той Паштетер, що так красно знав до серця християнського промов

* Тепер треба дівчину шукати, щоб уміла борщ варити (польськ.).— Ред. ** Добре, підемо! (польськ.).— Ред.

ляти,— але то вже було тоді, як пішли до жидів на роботу, як стали на своїй батьківщині цілий день за чотири шістки корбою крутити або джаганом кам'яну опоку розбивати. Псяюха — не краще йому рікши,— порозумівся з жидами і все хлопам так радив, аби було йому й жидові, а потім Чічею заслонявся, мов то він такий правий чоловік, ходяча чеснота...

Як Паштетер набив порядно кабзу, полагодив зі старою мадяркою давні довги, каже до неї:

— Приїжджай з Чічею до Мінці в сватини! Так і сталося.

Приїхали свати до Паштетера, привіталися з господарем, як бог приказав. Паштетер з Чічею поцілувався, оба свати — кравець і слюсар — також люди і письменні, і політичні, не остали позаду, також сердечно цмок-цмок!.. Мадярка пішла зараз до другої кімнати за панною молодою, і там довгий час вели півголосну нараду.

Свати розгостилися. Ждали, ждали на панну молоду, аби розпочати важне торжество відповідною промовою, яку Іванчук мав уже не раз при таких нагодах яко староста весільний, але Грубич яко поступовець штовхнув його документно ліктем і каже:

— Пий! і без того пий!., тут якось не випадає попросту, так по-хлопськи з якимись куницями, ласицями, царицями 1 андрони плести...

І так сталося.

П'ють старости за здоровля "ваше", "наше", "панства молодих", навіть не відпочивають. Чічі тільки мацає понапихані чимось кишені і в капоті, і в штанях, аж порозпирало, глядить то на сватів, то на будучого тестя, то на двері, відхилені до другої кімнати.

Вже сватам добре язик розв'язався, стали оба щораз голосніше здоровкатися, вже два рази підходили на пальцях аж під двері заглянути до другої кімнати з цікавості,— аж нарешті показалася перше тонка, як тертиця, суха, висока, захмурена, все недобра мадярка, а за нею з повагою, з шелестом панна молода, якби ріднісенька сестра Івана Чічі, тої самої грубості, тої широкості, тільки голова ще більше схована в тулубі.

Посідали дами на софі. Грубич перший підсунувся, шаркнув ногою і в обі пухкі руки — лусь! — аж залящало. Іванчук за його прикладом, а Чічі сидить, як плетення на кріслі, вивірився на мадярку і ока з неї не

зводить... дивиться, дивиться на стару... очевидячки, якесь важне діло має до неї, жде якогось тайного знаку.

Вкінці мадярка закашляла, а Чічі на цілу губу як не зарегочеться! Заразив своїм іржанням ціле товариство: душиться Грубич і б'є твердими слюсарськими руками себе по стегнах; душиться Іванчук, аж одною ногою кравецькою до потилиці підфітькує; регочеться Паштетер з Мінцею, о*і навіть і сувора мадярка товмить в собі сміх, прикусує нижню губу зубами, а за Чічею пасе оком.

Чічі, осмілений, набрав відваги і на даний мадяркою ;шак виймив одно яблуко і — бух! — в панну молоду, иийимив друге, третє — бух! бух!., далі обарінки, далі медівники, а навпослід з червоною товальнею присадився сам і — в обійми.

Хотіла ж панна молода зімліти, ба навіть дістала була якісь сміхові спазми — але практичні панове сватове якось тото заглаїли: як гукнули собі так від серця по-свому, особливо слюсар трубовим голосом: "Віват панству молодим!" — так же стало інакше. До того й мадярка, практична жовнярка, зараз потерла Мінцю кулаком попід груди, і все перейшло без усяких лихих наслідків...

Кілька неділь потім відбулося гучне весілля. Свах на нім, крім мадярки, це було ніяких, але зате панів різної бранжі наз'їздилося без ліку, а бавилися, гуляли, як хто хотів і скільки хотів. То раз була гулятика і музикаї Над самим раном, як чепилися два комісарі із З. і два директори "банків французьких" до великого бубна, як стали в нього зі всеї сили кулаками валити, аж з обох боків продірявили...

V

Кільканадцять літ по тім славнім весіллі ходили слухи по нашій каліфорнійській оселі, що Чічі купив село в повіті С-ім, став дідичем, великим паном...

— Не вірте тому,— перечив бойко Боринський яма-рям, коли в лісі не раз посідали при огні партолити яку ,бараболю,— тілько вширінь розрісся, як куфа, а який був дрімайло у Миколая Когутика, такий є й тепер. Жінка, то ірод! усім завідує, балі дає, офіцерів з різних регіментів спрошуе, а він тілько в пекарні горшками викалатуе або в стайні при худобі спить.

— Ти, навідж€ний бойку, все знаєш! — кажуть йому,— теркотиш як у гарячці, "гореми-тереми", ні пришити, ні прилатати.

— Або й чому "гореми-тереми"? Я спарцував Галичину, Угри, ,Буковину, Бессарабію, Росію, всі кути знаю! І в Чічі я півроку був при конях. Надивився я на те чудо. Не раз їду з обоїма дідичами до Самбора та стількр по дорозі тої комедії, що ліпшої і в Парижі не вздриш!..

— Еге?..

— Аби я так оту недопечену бульбу видихав!.. Бувало їду, а вона йому тир-тир-тир! — спочатку стиха, далі щораз голосніше, а вкінці, як підгляне, що він спить, тріпне собою, як опарена, і звідси, і звідси — паць! паць! — і з брички — бебевх ним на дорогу, аж земленька свята тря-сеся... Я здержую коні, бо мало не попрориваються, так суляють (скачуть); хочу стати, аби пан дідич знов виліз, а вона: "Гони! бо й ти ще обірвеш!.." — "Гм, небо-гойко, недочеканє твоє, аби ти мене так по самім хрящі п'ястукувала!" — думаю собі і коні пускаю на вітер... коліс не видати, чи котяться, а люденькове стають і хрестяться.

— А прецінь раз і ти дістав!

— Ба! кілька разів бичиною по голові на ринку в Сам: борі... та годі ставати з нею до поєдинку в такім місці: поліція, жандарі, жовніри на одваху... мене то вже навчило...

— Вчили тебе і не навчили: райтузи правиш та й правиш, а Чічі, видиш, пан, хоть на печі трицятку перележав.

— Мені ніхто не лишив такої ниви, за котру можна би село купити. Якби я таке дістав, то найперше заплатив би кождому за борщ і капусту, за дар божий, що задурно у людей з'їв, поставив би вам отут яку годну прикмету під лісом,— а він що зробив Миколі Когутикові, що в нього вигодувався? Кілька тисяч з кишені йому викрав і. інших газдів на біду спровадив!

— Придуши, навіджений бойку, портку, бо згориш без сповіді...

— Нічого не шкодить! як згорять, а я заморочуся, то не буде міг Лейзор вас котрого в них прибрати...

Слухаючи про Івана Чічі такі вісті, не раз цікаві бігли до мадярки, як він приїхав на празник, і віталися^ своїм ровесником, побратимом, похресником. Та Чічі мало пригадував собі, не пізнавав своїх... Як же з котрим почав розмову, то інакше ні, тільки по-польськи, а все хвалиться, що одного разу його пані казала так, а він повів інакше, і на його стало! То було при нагоді, коли жінка хотіла віддати діти до шкіл у Перемишлі, а він мовив: — Ні я не даю дзєці там, дзе гімназію на хлопську школу пше-ніцуйон! * — і в тім однім жінка з своїм недовідомим вітцем Паштетером вволили його волю.

Та Чічі, мабуть, уже більше не мав рації у своєї дружини. То була його перша й остання опозиція, котра йому удалася, як сліпій курці просо, тому-то він тим одним усе чванився.

* Ні, я не віддаю дітей туди, де гімназію в селянську школу перетворено (польськ.).— Ред.

— А чому ви, пане Чічо, так боїтеся тої руської школи, чи, як ви зовете, хлопської? — не раз питали його цікаві.

— Бо я хцу, цоби мої дзєці билі райцамі в Ведімо!!! * — відповідав Чічі.

VI

На якийсь час перестав Чічі загощувати до галицької Каліфорнії2. Стали люди приповідати, а між іншими і бойко Боринський, що зле з ним, пішов на губи: жінка з Паштетером продала село жидам, купили собі у Львові каменицю, а Чічу прогнали на чотири вітри. Ба десь, кажуть, і в того жида бачили його, і в сього, і тут десь крутив при корбі, і тут лазив до ями, а худий, нужденний, дихавичний,— та все те непевне і годі вірити.

Раз виходить вечором Микола Когутик надвір,— а було вже в пізню осінь,— дивиться, сидить якась ганьба під самим порогом, скулена і грудьми свище різними голосами.

— Хто тут? — питає Миколай.

— Я, Микольцуню! я, не бий мене, бо мене вже біда побила!

— Та що за "я"?

— Я, Іван Чічі, твій...— і сильно закашлявся, не докінчив. Виніс Миколай лампу, світить — господи! він сам, Іван

Чічі!.. такий сухий, нужденний, тільки шкіра і кості, а уста закрашені спеченою кров'ю. Перелякався нещасного.

— Ходи до хати! — просив Когутик.

— Ні, до твоєї хати я це годен порога переступити, але пусти мене там... позволь, най скінчу в тій ліп'янці, де я родився!., прости!., я провинив... не пам'ятай!..

Просять Чічу конечно до хати Миколая, хотять на силу затягнути,— не дається.

— Там родився!., там скінчу, коли пустите... Занесли Чічу до його колишньої хатини, посадили на

запічок. Він поглянув, пороззирався по кутинах... Усе так, як перед кільканадцятьма літами: миска збита, з горшка череп'я в кутці, залижник з одною заржавілою ложкою, образ якогось святого закопчений і розвалені челюсті...

Миколай, заплативши за тоту ліп'янку жидам чотири сотки, як забив двері, так і дивитися, на неї не хотів, бо все йому здавалося, що се не може бути, аби своя кров з крові, кість з кості могла йому таку пакість зробити...

— Миколо! — говорив Чічі при всій челяді, що окружила його і гляділа з милосердям.— Прости, брате! не

* Бо я хочу, щоб мої діти були радниками у Відні!!! (польськ.) — Ред.

гнівайся!.. Я сам!., сам один, ніхто мене не знає!.. Мені недобре!.. Води дайте!..

Побігли по воду. Микола держав конаючого своїми руками, шептав йому, що приймає його до себе, тільки нехай успокоїться...

— Ні, Миколо, ні... Конедь мій близький. Убереш мене на смерть... так, по-нашому... Господи!

То було остатнє слово Чічеве. Скінчив колишній дідич на руках свого свояка Миколая Когутика. Задзвонили раз, другий, третій.

— Хто то вмер?

— Іван Чічі.

Треба й собі піти відвідати покійного, та вже ж він каліфорнійський горожаиин, тутешній родич.

Пішов я. Входжу на подвір'я Когутика, заблудив між тими ґаздівськими будинками, не виджу ні світла, ні людей... тихо, й собака не відізветься. Стою під плотом, стою, слухаю: хтось по болоті — хлюсць! хлюсць! — уже й коло мене.

— Чи тут умерлий? — питаю наздогад.

— Іван Чічі? — питає мене грубий бас.

— Так, Чічі покійний.

— Геть там далі над потоком. Ходіть за мною, я йду також.

Приходжу там: у сінчатах повно людей, серед хати на марах наряджений покійник, а коло нього сивий бойко Боринський стоїть, вдивляється в мерця, киває головою і приговорює:

— Іване! Іване! Де твої діти, де?.. Ти хвалився, що не даси їх до хлопської школи!.. Іване, Іване! Ти вже на правді, а їзди на кривді, але... але... де твої діти?.. Ти хотів їх мати міністрами!

— Федю Боринський! дайте спокій! дайте!... Ходіть до хати, бо там Дмитруньо і Олеся не хотять без вас іти спати, хотять вам щось перечитати з книжки! — просила жіша Миколая Когутика.

— Дмитруньо! илеся! йду, йду, газдиненько... о, діти то діти божі!..

Перехрестився Боринський бойко, глянув ще раз на покійного, на колишнього свого пана дідича, пішов з Николи-хою, а дяки заспівали: "Пам'ятайте, християни..."

Я змовив отченаш таки в сінях, не міг дістатися досередини.

Миколай Когутик красно убрав Чічу, красно поховав, і всі свої віддали йому остатню прислугу. Забули все і простили... Ах, господи святий! все-то свої своїми!..

Б(орислав).

18 лютого 1891 4